

Německá literatura k vývoji Německa po sjednocení

Po sjednocení se v Německu objevila celá řada nových problémů – v oblasti politicko-správní, v oblasti hospodářského srůstání, v sociální sféře apod. Také nelze odtrhávat sjednocení Německa od vývoje německé otázky v předchozím období.

S různými názory k německé otázce se setkáváme např. v publikaci Petera Deckera a Karla Helda *DDR kaputt, Deutschland ganz*.¹ Její autoři se pokoušejí analyzovat režim SED v bývalé NDR, příčiny jeho krize, znovunastolení německé otázky, konfrontují pozice nacionalismu a myšlenky Evropského domu.

Revolučním změnám v NDR je věnována práce Gerharta Meiera *Die Wende in der DDR*.² Kniha podává přehled o vývoji v NDR po roce 1989, pokouší se zhodnotit jeho jednotlivé etapy a vysvětlit příčiny revolučního pohybu. Ve zvláštní části se zabývá představami řešení německé otázky před revolucí v NDR a během ní. Ukazuje, jak německá otázka získala znovu na aktuálnosti, jak vývoj směřoval od reformování a demokratizace NDR k myšlence jednoty Německa. Charakterizuje koncepce smluvního společenství, federace, konfederace, desetibodový plán spolkového kancléře H. Kohla. Přibližuje diskusi o ústavě, spory o článek 23 a 146 ústavy SRN. Jako hlavní události na cestě ke sjednocení Německa uvádí výsledky voleb do Lidové sněmovny NDR 18. 3. 1990, uzavření státní smlouvy o měnové, hospodářské a sociální unii a sjednocovací smlouvy z 3. října 1990. Nechybí ani stručný rozbor mezinárodních aspektů sjednocení Německa pro Evropu.

Protože tato práce byla napsána krátce po revolučních změnách v NDR a po sjednocení Německa, odráží především tehdejší stav diskuse o zmíněných problémech, shrnuje dostupné materiály, informuje o událostech a možnostech v prvních měsících do převratu. Uvádí široké spektrum názorů k daným otázkám. Obsahuje též chronologickou tabulku a seznam literatury.

Nadace Friedricha Eberta vydala v Bonnu roku 1990 řadu publikací, zabývajících se jednotlivými oblastmi života společnosti SRN po sjednocení. V řadě *Forum Deutsche Einheit (Perspektiven und Argumente)* se jedná zejména o studii Manfreda Ackermanna *Der kulturelle Einigungsprozess*³ s přílohou dokumentů a o studii Joachima Kahlerta *Der Einigungsprozess als Chance für die Umwelt*,⁴ zdůrazňující význam sjednocení pro zlepšení životního prostředí.

Nejrůznější ekonomickým otázkám je věnována řada *Wirtschaftspolitische Diskurse*, např. *Grundlinien künftiger Tarifpolitik in den neuen Bundesländern*,⁵ *Zwischen Markt und sozialer Frage*,⁶ *Wohnen in den neuen Ländern*.⁷ V okruhu pracovních a sociálních otázek je velmi zajímavý soubor statí, zabývajících se přistěhovaleckou politikou – *Zuwanderungspolitik der Zukunft*.⁸

Jednotlivé sféry společenského života SRN po sjednocení – hlavně oblast politiky, práva, hospodářství, školství, vědy a kultury – jsou zpracovány ve sborníku *Die Gestaltung der deutschen Einheit, Geschichte-Politik-Gesellschaft*.⁹ Příspěvky autorů ze „starých“ i „nových“ spolkových zemí vykládají historii německého rozdělení, vývoj německo-německých vztahů i příčiny zhroucení diktatury SED. Všímají si i vnitřních vztahů a vnějších faktorů při utváření německé jednoty. V rámci charakteristiky zahraničněpolitických faktorů jsou osvětlovány vztahy mezi rozdělením Německa a celé Evropy po druhé světové válce, postoje velmocí při jednáních 2 + 4 v roce 1989.

Z vnitropolitické tematiky jsou analyzovány volby v roce 1990, vývoj německých politických stran v procesu sjednocení, obnovení spolkových zemí na území bývalé NDR a jejich situace, otázky ústavy a právního systému. V oblasti hospodářské problematiky je zachyce-

na diskuse o způsobu přechodu k tržnímu hospodářství v „nových“ spolkových zemích. Publikace nemohla sice obsáhnout všechny otázky a jevy sjednocovacího procesu v Německu, ale každý z autorů se pokusil ukázat hlavní problémy a vývojové tendence v konkrétních oblastech vnitřní politiky SRN po sjednocení.

Zvláštní pozornost mezi pracemi věnujícími se otázkám politických stran, zvlášť na území bývalé NDR, si zaslouží práce Ann L. Phillipsově *Transformation of the SED? The PDS One Year Later*,¹⁰ která se soustřeďuje na transformaci SED, na program, cíle a společenský vliv nástupnické SPD.

Rozsáhlou práci o SPD a o jejích problémech napsali politickovědní odborníci z Göttingenu Peter Lösche a Franz Walter *Die SPD, Klassenpartei-Volkspartei-Quotenpartei*.¹¹ Názorně a podle všech historiografických, politologických a sociologických pravidel předkládají novější dějiny německé sociální demokracie. Čtvrtina knihy je věnována epoše Výmarské republiky; vlastní obsah však tvoří historie SPD v SRN. Autoři ponechávají stranou její politické působení ve vládě či v opozici, ale zabývají se především sociologií členské základny a voličů, diskusemi týkajícími se programu této strany, mocenskými vztahy a konflikty mezi různými skupinami, kruhy a generacemi i celkovým prostředím.

Oba autoři se snaží dokázat, že moderní strany nejsou, jak je definoval Max Weber, organizacemi, jejichž činnost se účelově zaměřuje na získání a vykonávání moci. Také v nich již nevládne „neúprosný zákon oligarchie“; jež ještě Robert Michels odhaloval u výmarské sociální demokracie. Vystupují jako značně chaotické sociální útvary. Pro některé jsou žebříčkem ke kariéře, pro jiné jsou „domovem“. Často chybí jasné rozdělení kompetencí a rozhodování. Autoři hovoří o „volně seskupené anarchii“. U SPD se k tomu připojuje skutečnost, že v ní působí někdy více, někdy méně nadbytek ideologicko-utopických představ, který může vést ke špatnému hodnocení a uvědomění skutečnosti, na niž má působit. Její společenský základ se záhy vyvíjel směrem k sociálně otevřené lidové straně, její politický duch tomu napomáhal jen s velkými obtížemi a rozpory.

Autoři upozorňují na „fatální dialektiku otevírání“. Právě otevírání vůči maloburžoazii „posunulo SPD směrem k dogmatické ideologizaci“. To bylo možné pozorovat již během Výmarské republiky, avšak zvlášť patrné to bylo po roce 1968, kdy do strany přicházela generace s protestním zaměřením, čehož důsledky se projevují dodnes. Počátkem 70. let SPD jako strana technické a sociální moderny zdánlivě získala hegemonii, přesto však znovu ztratila tuto šanci malichernými diskusemi a škodlivými akcemi mladých levičáků. Katastrofální následky pro SPD měl rok 1968, protože od té doby převládaly dva základní politické směry: opozičně intelektuálně buržoazní pacifismus a povýšení německé dvojí státnosti za dogma. Je poučné sledovat, jak právě síly „nové SPD“, organizované např. v pracovní skupině sociálně demokratických žen a mezi Mladými socialisty, útočně prosazovaly tyto politické pozice.

Na budoucí vývoj SPD se autoři dívají optimisticky. SPD by mohla v budoucnu vytvořit koalici schopné dosáhnout většiny, pokud se vymaní ze zahledění pouze do sebe.

Výbornou příručkou pro studium politického systému SRN je publikace Wolfganga Rudzia *Politický systém stran*.¹² Charakterizuje jeho principy, zájmy a jejich vývoj, systém stran. Zvláštní kapitoly jsou věnovány politickým institucím – Spolkovému sněmu, spolkové radě, funkci prezidenta, ústavě, obecním zastupitelstvím, ale i hlavním aspektům politické kultury.

Mezinárodně politické souvislosti mezi rozdělením a opětným sjednocením Německa a celé Evropy ukazuje Curt Gasteyer ve své práci *Europa zwischen Spaltung und Einigung 1945–1990*.¹³

Rozdělení a sjednocení Německa úzce souvisí s rozdělením a opětným sjednocením Evropy. Názorně o tom svědčí poválečný vývoj po roce 1945. Autor osvětluje spojenecké plány poválečné Evropy, úlohu a vliv Sovětského svazu ve východní Evropě.

V době studené války se na jedné straně formoval „východní blok“ pod vedením a podle vzoru Sovětského svazu. Byla sem začleněna i Německá demokratická republika. K upevně-

ní evropského „východního bloku“ měla přispět řada bilaterálních smluv mezi SSSR a jednotlivými východoevropskými zeměmi. Vědomě nebyl ponechán prostor pro zvláštní vztahy mezi dvěma či více lidovými demokraciemi.

V letech 1963–1972 se v podstatě upevnil status quo, začal se rozvíjet dialog mezi Západem a Východem. „Východní blok“ se zatím dostával do krize. Projevily se konflikty mezi autoritativním přístupem SSSR a některými jinými státy sovětského bloku (Albánie, Rumunskem). V roce 1968 byl potlačen pokus Československa o reformování socialismu. Sovětský svaz chtěl zřejmě demonstrativně působit proti tříštění komunistického tábora, když 12. června 1964 uzavřel s NDR Smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a spolupráci. Nejednalo se přitom sice o separátní mírovou smlouvu, ale přesto o smluvní fixaci zásad „německé politiky“ SSSR. Hlavním bodem se stala sovětská záruka územní integrity NDR. Západní Berlín byl označen jako „samostatná politická jednotka“ a NDR byla potvrzena ve své existenci jako „právoplatný německý stát“.

Uvolňování napětí po roce 1972 vedlo nakonec k helsinské Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Je paradoxem, že upevnění statu quo, tedy alespoň předběžné uznání rozdělení Evropy a Německa, umožnilo a usnadnilo dialog mezi Východem a Západem.

Opravdu novou etapu ve vývoji Evropy i Německa směřující k překonání poválečného rozdělení zahájil Gorbačovův reformní postup v SSSR. V zemích „východního bloku“ došlo na přelomu 80. a 90. let k revolucím, které odstranily samovládu komunistických stran. Vazby na Sovětský svaz se uvolnily.

Brzy po revolučním vystoupení širokých vrstev obyvatelstva v NDR dochází roku 1990 ke sjednocení Německa. Příznivé podmínky k tomu poskytla i mezinárodní situace a postoje velmocí.

Publikace je bohatě doplněna dokumenty a tabulkami.

Pokud se týká dokumentů, byly k vnitropolitickému vývoji Německa po sjednocení vydány též materiály k volbám (do zemských sněmů i do celoněmeckého parlamentu atd.) v sérii *Wissenschaftliche Dienste des Deutschen Bundestages*. Pro základní pojmovou orientaci je velmi cenná příručka *Handwörterbuch zur deutschen Einheit*.¹⁴

Se základními dokumenty spojenými se sjednocením Německa seznamuje též publikace Karla Kaisera *Deutschlands Vereinigung*.¹⁵

Ivona Řezanková

¹ Decker, P. – Held, K.: *DDR kaputt, Deutschland ganz. Eine Abrechnung mit dem realen Sozialismus und dem Imperialismus deutscher Nation*. München 1989.

² Meier, G.: *Die Wende in der DDR*. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1991.

³ Ackermann, M.: *Der kulturelle Einigungsprozess*. Friedrich Ebert Stiftung, Bonn 1990.

⁴ Kahlert, J.: *Der Einigungsprozess als Chance für die Umwelt*. Friedrich Ebert Stiftung, Bonn 1990.

⁵ *Grundlinien künftiger Tarifpolitik in den neuen Bundesländern*. Friedrich Ebert Stiftung, Bonn 1990.

⁶ *Zwischen Mark und sozialer Frage*. Friedrich Ebert Stiftung, Bonn 1990.

⁷ *Wohnen in den neuen Ländern*. Friedrich Ebert Stiftung, Bonn 1990.

⁸ *Zuwanderungspolitik der Zukunft*. Friedrich Ebert Stiftung, Bonn 1990.

⁹ *Die Gestaltung der deutschen Einheit*, *Geschichte-Politik-Gesellschaft* Band 308. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1992.

¹⁰ Phillips, A. L.: *Transformation of the SED? The PDS One Year Later*. *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien*, 42/1991.

¹¹ Lösche, P. – Walter, F.: *Die SPD, Klassenpartei-Volkspartei-Quotenpartei*. *Wissenschaftliche Buchgesellschaft*, Darmstadt 1992.

¹² Rudzio W.: *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*. Leske + Budrich Opladen 1991.

¹³ Gasteyer, C.: *Europa zwischen Spaltung und Einigung 1945 – 1990*. Bundeszentrale für politische Bildung. Bd. 285, Bonn 1991.

¹⁴ *Handwörterbuch zur deutschen Einheit*. Vyd. Werner Weidenfeld, Karl-Rudolf Korte, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn 1991.

¹⁵ Kaiser, K.: *Deutschlands Vereinigung, mit den wichtigsten Dokumenten*. Bastei-Lübbe, Bergisch-Gladbach 1991.